

МЕСЦА І РОЛЯ САЛДАЦКАГА АЛЬБОМА ў ЖЫЦЦІ АРМЕЙЦА

Армія – своеасаблівы свет, дзе пануюць свае законы і ўзаемаадносіны. Армейскае асяроддзе выпрацавала дзве формы фіксацыі твораў салдацкага фальклору: блакнот, запісная кніжка, дэбельскі альбом. Многія даследчыкі, у прыватнасці Ж.У. Карміна, А.С. Каргін, М.В. Калашнікава, падкрэсліваюць важнасць размежавання гэтых форм. Блакнот салдата ўяўляе сабой рукапісны зборнік тэкстаў армейскага фальклору (вершы, афарызмы, песні), складанне якога пачынаецца ўжо пасля першага паўгода службы (калі салдат пераходзіць з ніжэйшай ступені іерархіі на больш высокую і атрымлівае права распаўсюджвання сваім вольным часам). Запісная кніжка салдата тэрміновай службы можа нагадваць блакнот, калі тэксты, характэрныя для армейскай традыцыі, упісваюцца ў шматкі з дзелавымі запісамі (тэкст лекцыі, разлікі, расклад заняткаў, дамашняе заданне і інш.). Важным пры размежаванні альбома і запіснай кніжкі з'яўляецца функцыянальная адметнасць гэтых рэалій: «запісная кніжка не ствараецца для таго, каб быць прад'яўленай якой-небудзь іншай асобе. У альбоме ж гэтая функцыя непасрэдна дэкарыруецца» [4, л. 47–48]. Дэбельскі альбом – альбом фотаздымкаў і малюнкаў, у якім вербальныя пісьмовыя тэксты выконваюць толькі ролю каментарыяў да візуальнага раду. Ён робіцца да завяршэння службы і, у адрозненне ад блакнота, мае вялікі фармат і «ўрачысты выгляд» [6, л. 23]. Да таго ж, адной з галоўных функцый дэбельскага альбома з'яўляецца памяць пра службу. Гэта актуалізуе першапачатковае прызначэнне альбома як з'явы культуры (слова «альбом» лацінскага паходжання, у рускі і беларускі ўжытак увайшло з французскай мовы, дзе яно азначае «памятная кніга»). Дэбельскі альбом старанна ўпрыгожваецца. Пры гэтым выкарыстоўваюцца не толькі фотаздымкі і малюнкі, але і рэчывыя знакі прыналежнасці да армейскага свету: аўтаматныя гільзы, шынельнае сукно, разнастайныя значкі і г.д.

Асноўны кампазіцыйны прынып дэбельскага альбома – рух ад пачатковых этапаў службы да заключных, што адлюстравалася ў характары фотаздымкаў: пазнейшыя фотаздымкі павінны дэманстраваць усё большую і большую «ўключанасць» салдата ў армейскае жыццё, яго ўпэўненасць у сабе і г.д. [2, с. 219]. Розныя рубрыкі дэбельскага альбома адмяжоўваюцца адзін ад аднаго лістамі з малюнкамі – так званымі «пракладкамі», ілюстрацыі на якіх паказваюць усе стадыі дамінантных адносін. Вядзенне блакнота альбо выраб альбома, па назіраннях даследчыкаў, з'яўляецца абавязкам кожнага салдата. Гэта ідэнтыфікуе салдат як членаў адпаведнага калектыву. Пагардлівае стаўленне да гэтай традыцыі ўспрымаецца як выклік звычайам, якія склаліся ў салдацкім асяроддзі і магчымае толькі як адлюстраванне свядомага пратэсту супраць дыктату такіх звычайў (якія справядліва асацыіруюцца з «духам арміі») [4, л. 25].

Армейскі альбом – не проста рэч дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва, як гэта можа здацца на першы погляд. Альбом займае куды больш значнае месца ў жыцці кожнага салдата. Канешне, вядзенне альбома, хоць і з агаворкамі, можна назваць творчасцю, прычым не толькі ў той ступені, у якой у альбоме прысутнічаюць арыгінальныя творы і малюнкі складальніка. Спецыфіка альбомнай творчасці заключаецца ў тым, што адбываецца яна не шляхам асабістага прадукцыравання тэкстаў (для гэтага ў большасці складальнікаў недастаткова эмацыянальнага і літаратурнага вопыту), а пры адборы, змяненні (свядома ці падсвядома), групаванні, афармленні гатовых тэкстаў, аздабленні старонак [2]. Мова дэбельскага альбома – сентыментальны кіч, тэхніка – шаблон, эстэтыка – вульгарны бляск. Але яго сэнс – памяць [1].

Альбомная традыцыя з'яўляецца адным з важнейшых чыннікаў і паказчыкаў працэсу ўключэння індывіда ў склад супольнасці, які суправаджаецца

засваеннем сістэмы ведаў і культурных традыцый. Альбом выступае знакам прыналежнасці да канкрэтнай супольнасці. Так, складанне бланкота пачынаецца ўжо пасля першага паўгода службы (калі салдат пераходзіць з ніжэйшай ступені іерархіі на больш высокую і атрымлівае права распараджання вольным часам). Дэмбельскі альбом робіцца спецыяльна да часу звальнення, «на паказ». У такім выпадку альбом з'яўляецца своеасаблівым маркёрам далучанасці юнака да свету салдацтва, які праводзіць рысу паміж «сакральным» светам і «прафанным». У кампазіцыі дэмбельскага альбома сімвалічны кожны элемент: колькасць старонак (24, па колькасці месяцаў службы – калі тэрмін службы складаў два гады), колер старонак (звычайна чорны – сімвал жалобы па загубленых гадах у арміі), выразкі з загадамі Міністэрства абароны, фотаздымкі (дэманструюць і актыўную прыналежнасць складальніка альбома да арміі (фотаздымкі ў параднай форме, з аўтаматам, на танку і т.п.), і адмаўленне ім яе ўстаўных законаў (фотаздымкі ў непрыстойным для салдата выглядзе, у забароненых месцах, на «адпачынку» і да т.п.)). Дамінантнай функцыяй дэмбельскага альбома з'яўляецца знакавая, сацыялізуемая, таму кожны яго элемент адлюстроўвае і вызначальныя характарыстыкі салдацкай субкультуры ў цэлым, і энас, які мае дачыненне да службы канкрэтнага юнака.

У закрытых суполках вядзенне альбома абумоўлена глыбокім псіхалагічным надломам, які перажывае індывід, калі трапляе ў новае асяроддзе, дзе звычайна грамадства змяняецца на «чужое», свабода – на прымус, супрацоўніцтва – на падначаленне, развіццё – на змаганне за выжыванне. Можна сказаць, складальнік бланкота прымярае на сябе новыя пачуцці, сацыяльныя ролі, абавязкі. У сувязі з гэтым узнікае патрэба зразумець прычыны змяненняў, што адбыліся, пераадолець цяжкасці новага этапу жыцця, прадумаць стратэгію сваіх далейшых паводзін, якія і рэалізуюцца праз пісьмовы фальклор і малюнкi, што выступаюць ў далёзнай сітуацыі як сродкі слаvesнай і візуальнай псіхатэрапіі. «Немагчыма сціскаць паўнацэнна і шматгранна асэнсаваную тую ці іншую тэму афіцыйна санкцыяванымі сродкамі масавай культуры заканамерна прыводзіць да развіцця фальклорнай творчасці» [5, л. 136]. К.Л. Баннікаў лічыць, што ў альбомных тэкстах і малюнках, сюжэты якіх вылучаюцца празмернай агрэсіўнасцю, выражаецца кампенсаванне за ўсё прыніжэнні асабістай годнасці, якія пераносіць чалавек у арміі. Такая кампенсаванне адбываецца ў галіне мастацкіх вобразаў. ...Мастацтва экстрэмальных груп – гэта і сродак сацыяльнай ідэнтычнасці, і сродак задавальнення абвостранай патрэбы ў свабодзе. Армейская культура цалкам падпарадкавана задачы эстэтычнага афармлення будучай дэмабілізацыі, і любое дзеянне ў далёжным напрамку трэба разумець як рытуал. Экстрэмальныя групы кансалідаваны і мабілізаваны ідэяй дэмбеля гэтак жа, як традыцыйныя грамадства – ідэяй замагільнага свету: і тая, і другая ідэя арыентуюць асобу на пераход у трансцэндэнтны стан і афармляюцца ў інверсіі знакаў быцця і іншабыцця [1]. Такімі знакамі «быцця» салдацкага асяроддзя выступаюць армейская атрыбутыка (звычайна тэўны від узбраення, формы, эмблематыкі войска і інш.). «Іншабыццё» – гэта тое, што чакае армейца «на грамадстве»: сяброў, спіртныя напоі, распустаны дзяўчыны і інш. (**Терти солдат твой срок не вечен // Наступит время и тогда // Тебя с бутылкой в судный вечер // Встречают все твои друзья; Наступит день, домой вернемся, // И будут нам светить из далека // Не звёзды на погонах у комбата, // А звёзды на бутылке коньяка*).

Альбом можа выступаць і сродкам самавыражэння салдата. У альбоме часта можна сустрэць тэксты песень, якія падабаюцца складальніку, аўтарскія выказванні, перапрабкі. Названая функцыя яскрава раскрываецца ў альбомных малюнках. Некаторы час выдавецтвы прапаноўвалі гатовыя дэмбельскія

альбомы (на ўзор дзявочых), аднак такія «загатоўкі» не карысталіся попытам у салдат: альбом для былога салдата каштоўны тым, што для яго стварэння былі затрачаны асабістыя душэўныя і фізічныя сілы, у ім відавочныя праявы крэатыўнасці, арыгінальнасці ў афармленні. Да таго ж, у друкаваных зборніках нівелюецца адна з асноўных функцый альбома – ініцыіруючая.

Каштоўнасць альбома можа быць яшчэ і «пазатэкставая» – альбом у такіх выпадках выступае як своеасаблівая памяць, як напамін пра тых людзей, якія штосьці напісалі на яго старонках. Звычайна на старонках альбома можна знайсці адрасы і нумары тэлефонаў саслужыўцаў, падпісаныя фотаздымкі, малюнкi з адпаведнымі подпісамі (*На новых дорогах // Среди старых друзей // Ты память о прошлом // Смотри не разлей*).

Такім чынам, армейскі альбом займае значнае месца ў жыцці кожнага салдата, з'яўляецца важнай характарыстыкай асобы складальніка як члена армейскай супольнасці. Разам з тым, альбом фарміруе вобраз яго складальніка пераважна ў тых, хто ўвесь тэрмін службы знаходзіцца «па той бок» і толькі збоку можа ацаніць жыццё, дзеянні і ўчынкi армейца.

Літаратура

1. Банников, К.Л. Антропология экстремальных групп: Доминантные отношения среди военнослужащих срочной службы Российской Армии [Электронный ресурс] / Институт этнологии и антропологии РАН. – Москва, 2002. – Режим доступа: <http://lit.lib.ru/d/dedovshchina/bannikov-01-antropolog.shtml>. – Дата доступа: 04.03.2014.
 2. Борисов, С.Б. Морфология и генезис девичьей составляющей современной неофициальной детско-подростковой культуры / С.Б. Борисов // Anthropology.ru [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ladykosha.narod.ru/books/girlhd_0.html. Дата доступа: 21.01.12.
 3. Головин, В.В. Субкультура солдат срочной службы / В.В. Головин, М.Л. Лурье, Е.В. Кулешов // Современный городской фольклор : сб. научн. ст. / Российск. гос. гуманит. ун-т ; отв. ред. С.Ю. Неклюдов. – Москва, 2003. – С. 186–230.
 4. Калашникова, М.В. Современный альбом: Типология, поэтика, функции : дис. ... к-та филол. наук : 10.01.08 / М.В. Калашникова. – Тверь, 2004. – 265 л.
 5. Тихомиров, С.А. Фольклор современной городской молодежи: аксиологический аспект : дис. ... к-та культурологии : 24.00.01 / С.А. Тихомиров. – Санкт-Петербург, 2009. – 410 л.
 6. Чеканова, А.В. Рукописный девичий альбом: Традиция, стилистика, жанровый состав : дис. ... к-та филол. наук : 10.01.09 / А.В. Чеканова. – Москва, 2006. – 192 л.
- *Заўвага – у прашы выкарыстаны асабіста сабраныя матэрыялы, якія захоўваюцца ў вучэбнай фальклорна-краязнаўчай лабараторыі пры кафедры беларускага літаратуразнаўства БрДУ імя А.С. Пушкіна (кіраўнік – І.А. Швед). У прыкладах захоўваецца пунктуацыя і арфаграфія арыгінала.